

UKLJUČENOST OSOBA S INTELEKTUALNIM TEŠKOĆAMA U ŽIVOT LOKALNE ZAJEDNICE

SUZANA VRH, ZDRAVKA LEUTAR

Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, Hrvatska

Primljeno: 15. 2. 2012.

Prihvaćeno: 15. 6. 2012.

Izvorni znanstveni rad

UDK: 376.1-056.340

Adresa za dopisivanje: Prof.dr.sc. Zdravka Leutar, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Zagreb, Hrvatska, Nazorova 51, Zagreb; e-mail: zleutar@pravo.hr

Sažetak: Cilj ovog rada bio je ispitati razinu uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice. U radu se analiziraju rezultati provedenog istraživanja u kojem je sudjelovalo 163 ispitanika ($M=85$; $F=77$). Najveći broj ispitanika ($N=101$) je u dobi do 35 godina života i čini 62,3% ukupno ispitanu populacije. Ispitujući školovanje ispitanika, najveći broj osoba, 37,9%, pohađalo je školu po posebnom programu. Također, njih 53,8% ($N=86$) živi u urbanim sredinama. Prigodni uzorak sačinjavali su ispitanici iz cijele Hrvatske. Za potrebe ovog istraživanja korišten je upitnik koji je konstruiran u svrhu potrebe projekta "Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj" koji je provodio Studijski centar socijalnog rada za potrebe Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Istraživana je povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama s podržavajućom/nepodržavajućom okolinom te s nekim faktorima podrške u kriznim situacijama. Rezultati istraživanja su pokazali nepostojanje statistički značajne povezanosti uključenosti u zajednicu s podržavajućom/nepodržavajućom okolinom te je, s druge strane, pronađena statistički značajna povezanost uključenosti u zajednicu i faktora podrške u kriznim situacijama.

Cljučne riječi: socijalna uključenost, osobe s intelektualnim teškoćama, socijalni model

UVOD

Pokušavajući definirati pojam socijalna uključenost neosporno je da se radi o terminu koji ima različita značenja (Bates, 2002, prema Leutar, 2005), a koji je i nezgodan termin za definiranje, s obzirom na neujednačenost terminologije u pogledu njegova definiranja. U literaturi se taj pojam često promatra kroz prizmu socijalne isključenosti. U posljednjih nekoliko godina vidljiv je značajan napor koji Europska unija kroz svoje programe ulaže u promicanje i ostvarivanje koncepta socijalne uključenosti ranjivih skupina u društvu kao osnovnog prava svakog pojedinca i grupe, ostvarujući cilj borbe protiv socijalne isključenosti (Šućur, 2004).

Centar za ekonomsku i socijalnu uključenost (Centre for Economic and Social Inclusion, <http://www.cesi.org.uk>) definira socijalnu uključenost kao "...proces kojim se nastoji osigurati da svat-

ko, neovisno o svom iskustvu i okolnostima, može ostvariti puni potencijal u životu. Kako bi se postigla uključenost, dohodak i zaposlenost su važni, ali nisu dovoljni. Društvo koje nastoji uključiti sve građane karakteriziraju naponi za smanjenom nejednakosti te ravnoteža između individualnih prava i dužnosti povećane socijalne kohezije". Socijalna uključenost omogućuje osobama s invaliditetom potpuniji i pravedniji pristup socijalnim ulogama, aktivnostima i vezama, kao što je to s osobama koje nemaju poteškoća (Leutar, 2005).

Zajedničko izvješće o socijalnom uključivanju iz 2004. godine (UNDP, 2006) socijalno uključivanje definira kao proces koji osobama izloženim riziku od siromaštva i socijalne isključenosti pruža mogućnost za stjecanje prilika i resursa potrebnih za puno sudjelovanje u gospodarskom, društvenom i kulturnom životu, kao i za uživanje u životnom standardu i dobrobiti koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive. Proces osigurava njihovo

značajnije sudjelovanje u procesu odlučivanja, što utječe na njihov život i pristup temeljnim pravima.

Iz svega dosad navedenog dolazimo do zaključka da bez socijalne integracije društvo nije društvo i kao takvo ne može opstati. S obzirom na to da socijalna uključenost vodi k povećanju zadovoljstva pojedinca, prihvaćanja zajedničkih simbola i razvijanja identiteta grupe (Vidanović, 2006), ona je kao takva neophodna u stvaranju potpunog društva. Tek kada društvo počne biti društvo solidarnosti, uključenosti i prihvaćanja jedinstvenosti svakog pojedinca, bez obzira na to ima li on kakvu teškoću ili ne, možemo reći da živimo u društvu u kojem se osjećamo dobro, zdravo i korisno. Dok ono ne krene u tom smjeru, ono i dalje ostaje segregacijsko društvo koje pravi razlike.

Međunarodni i nacionalni okvir

Tijekom razvoja ljudske civilizacije, odnos društva prema osobama s teškoćama u razvoju obilježen je sustavnim zanemarivanjem njihovih ljudskih prava, diskriminacijom i socijalnom isključenošću. Organizacija Ujedinjenih naroda je upravo zahvaljujući zalaganju pojedinaca i udruga osoba s teškoćama koje su svojim javnim istupima i djelovanjem omogućile stvaranje jednog drugačijeg odnosa prema osobama s intelektualnim teškoćama, u zadnjih pedeset godina usvojila preko četrdeset dokumenata koji se odnose na poštovanje njihovih ljudskih prava (Lesički, 2009). Tome je također pridonijela i Europska unija koja je u području svojih ovlaštenja donijela preko desetak dokumenata. Neki od njih su Europska socijalna povelja (2003), Europska konvencija o ljudskim pravima (1997), Ljudska prava osoba s intelektualnim teškoćama, Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete življenja u Europi 2006. – 2015. i mnogi drugi.

Jedan od najznačajnijih koraka za osobe s teškoćama je usvajanje Standardnih pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s teškoćama, koje je 1993. godine prihvatila Glavna skupština UN-a (UN, 1993). Radi se o dokumentu koji se u svojoj osnovi temelji na principima socijalnog modela. Sadrži sva relevantna pravila za osobe s invaliditetom te kroz njihovu primjenu upućuje na sva životna područja kao što su senzibilizacija javno-

sti i prihvaćanje različitosti, zdravstvena zaštita, rehabilitacija, pristupačnost, zapošljavanje, odgoj i obrazovanje i dr.

I na nacionalnom planu su vidljive određene promjene u zakonodavnom okviru. Republika Hrvatska je Ustavom proklamirana kao socijalna država te se u članku 57. stavku 2 Ustava navodi da posebnu skrb država posvećuje zaštiti osoba s invaliditetom i njihovu uključivanju u društveni život.

U proteklih šest godina, kao zemlja pristupnica Europske unije (EU) Hrvatska je bila dužna uskladiti nacionalno zakonodavstvo sa standardima EU te je, između ostalog, bila obvezna sudjelovati u procesu kojem je, usvajanjem različitih strategija i provođenjem politike poboljšanja položaja najosjetljivih skupina, cilj socijalna uključenost, između ostalih, i osoba s intelektualnim teškoćama. Od 2007. godine obvezna je provoditi Memorandum o zajedničkom uključivanju (*Joint Inclusion Memorandum - JIM*). Iz ovog memoranduma proizlazi da je u Hrvatskoj još uvijek nedovoljno razvijeno tržište socijalnih usluga, da potražnja za nekim uslugama premašuje ponudu te da postoji velik nesrazmjer u cijenama usluga državnih i nedržavnih (privatnih) pružatelja usluga. Kao ključni izazov spominje se kvaliteta i dostupnost socijalnih usluga. Cilj je da korisnici dobivaju usluge u svojim domovima i lokalnim zajednicama, čime se u samoj zajednici stvaraju uvjeti za njihovu integraciju i rehabilitaciju.

Republika Hrvatska je početkom 2007. godine u sjedištu UN-a potpisala Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom (Vlada Republike Hrvatske, 2007) te ubrzo nakon toga donijela Zakon o prihvaćanju Konvencije koji je stupio na snagu 3. svibnja 2008. godine. Dvije godine prije je Hrvatski sabor donio Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom (Hrvatski sabor, 2006). Kasnija praksa uvođenja međunarodnih standarda u nacionalne dokumente nastavlja se Nacionalnom strategijom izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2007. - 2015. (Vlada Republike Hrvatske, 2007). S ciljem potpunije skrbi o populaciji osoba s invaliditetom, Vlada Republike Hrvatske donijela je niz dokumenata na nacionalnoj razini koji sadržavaju prava djece s teškoćama u razvoju i odraslih osoba s invaliditetom. Osim već spomenutih dokumenata u ranijem djelu ovog rada, u tu skupinu ubrajamo i sljedeće dokumente: Nacionalna populacijska politika¹,

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova², Nacionalni plan aktivnosti za prava i interese djece od 2006. do 2012. godine³, Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2005. do 2007. godine⁴ i Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji⁵. Zabrinjavajuća je činjenica da hrvatsko zakonodavstvo, kojim su obuhvaćena i prava osoba s intelektualnim teškoćama, prema Izvješću Instituta otvorenog društva, nije u skladu s međunarodnim standardima, što je posebno uočljivo u pogledu obrazovanja i zapošljavanja osoba s intelektualnim teškoćama. Uz to Izvješće, Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2010. godinu navodi da osobe s intelektualnim oštećenjima i psihičkim bolestima nisu na važećoj listi osoba kojima komisija utvrđuje postotak tjelesnog oštećenja, što znači da one i dalje ne mogu ostvariti prava s osnove invaliditeta, odnosno hrvatski sustav nije ih prepoznao kao osobe s invaliditetom. Tek će stupanjem na snagu nove Liste, na kojoj će biti i oni uvršteni, moći tražiti ostvarivanje prava koja su i dalje omogućena samo osobama s tjelesnim oštećenjem. Iz navedenih prigovora vidljivo je da je potrebno uložiti dodatni napor kako bi zakonske odredbe zaista bile ostvarenje prava osoba s intelektualnim teškoćama i njihove socijalne integracije. Nadamo se da će inkluzivni dodatak, jedna od novina u Zakonu o socijalnoj skrbi od ove godine (NN 33/2012), ipak pokazati pozitivni obrat u hrvatskom zakonodavstvu i nastojanje da se ono ipak uskladi s međunarodnim standardima. Naime, inkluzivni dodatak, točnije novčana potpora, namijenjen je osobama s invaliditetom zbog stvaranja uvjeta za izjednačavanje mogućnosti za njihovo uključivanje u svakodnevni život. Pravo na inkluzivni dodatak ima osoba s utvrđenim dugotrajnim tjelesnim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima, koje u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njezino puno i učinkovito sudjelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima, zbog čega postoji potreba za određenom razinom potpore u obavljanju aktivnosti za uključivanje u svakodnevni život (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 33/2012, čl.80, st.2).

Osobe s intelektualnim teškoćama kao socijalno isključeni/uključeni članovi društva

Život u zajednici prirodna je potreba svakog čovjeka te mu je tu podršku društvo dužno osigurati unutar zajednice kao najprirodnijeg okoliša svake osobe (Janjušević, 2005). Wolfensberger ističe kako do integracije ne može doći ukoliko osobe s teškoćama nemaju prihvaćene i cijenjene uloge u društvu (Wolfensberger, 1972, 1980 a, 1983, prema Rozman i sur., 2007). Veća prisutnost i aktivnija uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u sadržaje zajednice doprinosi mijenjanju stavova društva. Promjenom odnosa prema njima, osobe s intelektualnim teškoćama postaju naši susjedi na kavi, prijatelji u odlasku na kulturna događanja, kolege na poslu i dr. te više nisu objekt sažaljenja i predrasuda društva.

Socijalni model koji smo ranije u radu već više puta spominjali ostvaruje se kroz dva procesa (Šafran, 2001). Prvi proces se realizira kroz izostanak izolacije djece s teškoćama u razvoju u obitelji, i to tako da roditelji dobivaju potrebnu stručnu i financijsku pomoć, a dijete, kao i ostala djeca, sudjeluje u programima odgoja i obrazovanja. Na taj način dijete raste i razvija se u svojoj prirodnoj okolini te okolina uviđa njegove potencijale i pozitivnost međusobnog druženja i života. U takvoj sredini osoba s teškoćama u razvoju, čiji je član oduvijek bila, u mogućnosti je ostvariti normalan život odrasle osobe (kroz rad, stanovanje, slobodno vrijeme i sl.). Drugi proces karakterizira napor da se zatečeno stanje u pristupu osobama s intelektualnim teškoćama postupno promijeni putem deinstitucionalizacije. Zahtjev niza deklaracija UN-a je ukidanje klasičnih institucija, a istovremeno se radi i o području poštovanja ljudskih prava. Institucija predstavlja oblik segregacije i getoizacije koji u suvremenom demokratskom društvu nije prihvaćen (Šafran, 2001). Ukoliko bi se socijalni model danas zaista ostvarivao u svim elementima kojima je obilježen, mi danas ne bismo imali primjere da osobe s intelektualnim teškoćama još

1 Vlada Republike Hrvatske donijela 28. rujna 2006., Hrvatski sabor usvojio 24. studenog 2006.

2 Vlada Republike Hrvatske donijela 14. rujna 2006., Hrvatski sabor usvojio 13. listopada 2006.

3 Vlada Republike Hrvatske prihvatila 22. ožujka 2006.

4 Vlada Republike Hrvatske usvojila 9. prosinca 2004.

5 Vlada Republike Hrvatske usvojila 15. rujna 2005., a 7. rujna 2006. godine Vlada Republike Hrvatske usvojila je Izmjene i dopune Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji

uvijek nisu u većini prisutne u svakodnevnim situacijama (socijalnim aktivnostima), među ljudima te i dalje nisu percipirane kao ravnopravni, jednako vrijedni građani.

Upoznat ćemo se još s nekim istraživanjima o uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu. UNDP (Program Ujedinjenih naroda za razvoj) je 2006. godine u Hrvatskoj proveo istraživanje o kvaliteti života i rizika od socijalne isključenosti na nacionalnoj razini. Izvješće navodi da su posebno marginalizirana skupina u društvu upravo osobe s intelektualnim teškoćama. Osobito je to vidljivo u području sudjelovanja na tržištu rada, mogućnosti uživanja samostalnog života (izvan institucije) te slobodi donošenja osobnih izbora. U istraživanju su osobe s intelektualnim teškoćama napomenule kako bi se njima život u značajnoj mjeri poboljšao kad bi na raspolaganju imale pomoć u obavljanju dnevnih potreba. Provedeno istraživanje, kao ključni izazov za socijalnu politiku spominje izmjenu pristupa zastupanja, koje je još uvijek prisutno na razini upravnog postupka, s obzirom na to da o oduzimanju poslovne sposobnosti odlučuje sud, a imenovanje skrbnika te nadzor nad skrbništvom provodi centar za socijalnu skrb. Oduzimanje poslovne sposobnosti bi trebalo biti iznimka, nikako pravilo, što je današnja praksa u društvu. Naime, oduzimanjem poslovne sposobnosti osobama s intelektualnim teškoćama je onemogućeno odlučivanje o vlastitu životu, prvenstveno se to odnosi na izbor mjesta i načina stanovanja te pristup plaćenom radnom mjestu. UNDP, na samom kraju poglavlja o osobama s intelektualnim teškoćama, donosi preporuku za razvoj socijalnih usluga u zajednici radi potpore deinstitucionalizacije osoba s intelektualnim teškoćama, potpore u zajednici u smislu njihova samostalnog življenja ili življenja uz određenu razinu potpore te pristupa svijetu rada uz ostvarivanje novčane zarade.

U izvješću o ljudskim pravima osoba s intelektualnim teškoćama u Hrvatskoj iz 2007. godine, prikazani su rezultati prvog istraživanja o pravima osoba s intelektualnim teškoćama koje su proveli samozastupnici u Republici Hrvatskoj. Glavni cilj istraživanja bio je vidjeti što osobe s intelektualnim teškoćama koje žive u zajednici misle o svom životu i pravima koje imaju. Samozastupnici iz

pet gradova su intervjuirali osobe s intelektualnim teškoćama koje žive u zajednici u kojima postoje službe za podršku osobama s intelektualnim teškoćama u zajednici. U istraživanju je sudjelovalo 88 osoba, 46 žena i 42 muškarca. Ono je dotaklo mnoga područja kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita, osposobljavanje za rad, posao, skrbništvo, slobodno vrijeme, novac, prijevoz i dr. Iz istraživanja je vidljivo da osobe s intelektualnim teškoćama imaju malo mogućnosti za provođenje slobodnog vremena s ljudima bez teškoća. Manje od polovice ispitanika se izjasnilo da su članovi neke grupe ili kluba, u pravilu se radilo o grupi i klubovima za osobe s intelektualnim teškoćama. Jako je malo ispitanika reklo da je učlanjeno u klubove i grupe u kojima se zajedno okupljaju ljudi s i bez teškoća. Jedan od razloga je i diskriminacija koju doživljavaju zbog svojih teškoća. U slobodno vrijeme ispitanici žele ići u disco, kino, na proslave, utakmice i plesnjake, žele pomagati drugim ljudima, naučiti strane jezike, putovati u strane zemlje, trenirati nogomet, rukomet; svirati gitaru i sl. Istraživanje je pokazalo da osobe s intelektualnim teškoćama trebaju podršku kako bi mogli živjeti u zajednici. Dobiveni rezultati dodatno zabrinjavaju ako smo svjesni činjenice da osobe koje su intervjuirane predstavljaju manjinu koja ima pristup barem nekim uslugama i službama podrške u zajednici.

Međunarodna organizacija za zaštitu ljudskih prava Human Rights Watch-a (Ured pravobraniteljice za osobe s invaliditetom, 2010) je tijekom studenog i prosinca 2009. te srpnja 2010. godine provela istraživanje o položaju osoba s intelektualnim teškoćama i psihičkim bolestima u Republici Hrvatskoj radi prikupljanja potrebnih podataka. Naslov izvješća "Kad jednom uđeš, više nikada ne izađeš" govori o stanju prava osoba s intelektualnim teškoćama i psihičkim bolestima u Republici Hrvatskoj. Zaključak ovog provedenog istraživanja bio je kako su tisuće ljudi s intelektualnim teškoćama i psihičkim bolestima u Hrvatskoj prisiljeni živjeti u ustanovama koje ih lišavaju privatnosti, samostalnosti i dostojanstva, a Vlada je, unatoč obećanjima, učinila malo toga u stvaranju alternativnih programa. Izuzev ovog istraživanja koje se odnosi na Hrvatsku, mnoga strana istraživanja govore o pozitivnoj strani deinstitucionalizaci-

je (Bleasdale i sur., 1996; O' Brien, i sur., 2001; Thompson i sur., 2002).

CILJ

Opći cilj istraživanja je ispitati razine uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice.

U skladu s općim ciljem postavljeni su sljedeći problemi istraživanja:

- 1) ispitati povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu s podržavajućom i nepodržavajućom okolinom;
- 2) ispitati povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu s nekim faktorima podrške u kriznim situacijama (vjera u sebe, razgovor s prijateljima, vjera u Boga, razgovor sa stručnjacima, udruge osoba s invaliditetom, internetski forumi i chatovi).

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Istraživanje je obuhvatilo prigodni uzorak ispitanika s obzirom da je sudjelovanje u istraživanju ispitanika bilo determinirano činjenicom da su ispitanici ili korisnici centra za socijalnu skrb ili članovi udruge osoba s invaliditetom prema mjesnoj nadležnosti centara za socijalnu skrb. Također, potrebno je napomenuti da se radi o ispitanicima koji žive u obiteljima. U istraživanju je sudjelovalo 163 ispitanika s intelektualnim teškoćama, oba spola ($M=85$, $\bar{Z}=77$). Najveći broj ispitanika ($N=101$) je u dobi do 35 godina života i čine 62,3% ukupno ispitane populacije. Zatim slijede ispitanici u dobi od 36 do 65 godina. Njih je 54, odnosno 33,3%. U istraživanju je 7 ispitanika, odnosno 4,3%, bilo u dobi iznad 66 godina života. Ispitujući školovanje ispitanika, najveći broj osoba s intelektualnim teškoćama, njih 37,9% ($N=58$) je pohađalo školu po posebnom programu. Redovnu školu po prilagođenom programu pohađalo je 32,7% ($N=50$) ispitanika. U redovnoj školi je po posebnom programu bilo 23,5% ($N=36$) ispitanika, dok je najmanji broj ispitanika, 5,9% ($N=9$), pohađao redovnu školu uz primjenu individualiziranih postupaka. S obzirom na uključe-

nost u zajednicu, najveći broj ispitanika izjasnio se kako se smatra neaktivnim članovima zajednice (55%), dok se tek njih 6% smatra aktivnim članovima zajednice.

Način provođenja istraživanja

Istraživanje uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život zajednice provedeno je u svrhu konkretne provedbe mjere 1. iz područja Život u zajednici unutar *Nacionalne strategije za izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine*: osigurati usklađeni pristup u pružanju kvalitetnih usluga podrške u zajednici. Provedba istraživanja započela je krajem 2008. godine. Za anketare su odabrani studenti Studijskog centra socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te su isti individualno sa svakim ispitanikom proveli istraživanje. Metodom slučajnog odabira dobiveno je dvadeset osam centara za socijalnu skrb na čijem je području istraživanje provedeno, a s ciljem postizanja kvalitetnijeg prikaza socijalne uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama na području Hrvatske. Odabir ispitanika istraživanja temeljio se na zastupljenosti osoba s invaliditetom svih vrsta oštećenja, članstva u udruzi osoba s invaliditetom, ukoliko nije bilo moguće provesti preko centra za socijalnu skrb i samom odabiru stručnog djelatnika centra za socijalnu skrb koji je izdvojio po dvadeset i pet ispitanika koji su korisnici navedenog centra za socijalnu skrb.

Istraživanje je provodio Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a nositelj projekta bilo je Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Mjerni instrument

Za potrebe ovog istraživanja korišten je upitnik koji je konstruiran u svrhu potrebe projekta "Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj", koji je provodio Studijski centar socijalnog rada za potrebe Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. Nakon pilot istraživanja, koje je provedeno na području Centra za socijalnu skrb Zagreb, Ureda Peščenica 2008. godine, u upitniku je došlo do promjena u varijablama koje se odnose na uključenost u zajednicu s ciljem postizanja što kva-

litetnijeg prikaza socijalnog položaja ispitanika istraživanja.

Za istraživanje uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice korišteni su dijelovi spomenutog upitnika koji se odnose na sociodemografske podatke, dijelovi vezani za uključenost u zajednicu, dijelovi koji se odnose na podržavajuću i nepodržavajuću okolinu i podrška u kriznim situacijama.

Dijelovi upitnika korišteni za ovo istraživanje sastavljeni su od pitanja zatvorenog tipa s ponuđenim odgovorima i tvrdnjama. Ispitanici su svoje slaganje s tvrdnjama iskazivali na Lickertovoj skali koja je u pitanju izražena putem navedenih šest stupnjeva: 1 – nikada, 2 – rijetko, 3 – ponekad, 4 – često, 5 – uvijek, 9 – nije primjenjivo (ovaj odgovor nije se koristio prilikom statističke obrade podataka, a spriječio je odabir stupnja 1 na skali kada se neka tvrdnja ne odnosi na ispitanika).

Metode obrade podataka

Podatci dobiveni ranije već opisanim instrumentarijem obrađeni su na sljedeći način:

- 1) izračunavanjem deskriptivne statistike, kojom su utvrđene mjere centralne tendencije: aritmetička sredina, frekvencije i postotci odgovora te standardna devijacija;
- 2) izračunavanjem značajnosti razlika primjenom t-testa te izračunavanjem značajnosti korelacije primjenom Pearsonovog koeficijenta korelacije.

Za unos i obradu podataka koristio se programski paket SPSS 18.

REZULTATI I RASPRAVA

U nastavku ovog rada bit će prikazana analiza rezultata već spomenutog istraživanja, uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice, i to kroz četiri tablice kojima smo nastojali analizirati oblike uključenosti u zajednicu, povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice s podržavajućom/ nepodržavajućom okolinom te povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice s faktorima podrške u kriznim situacijama.

Oblici uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život zajednice

Tablica 1. pokazuje da su osobe s intelektualnim teškoćama najčešće uključene u određena druženja s prijateljima i u aktivnosti svoje vjerske zajednice. Češće od drugih aktivnosti su zastupljeno čitanje dnevnih novina i putovanja unutar Hrvatske. Sve druge aktivnosti su rijetke. Primjerice, 75,3 % nije nikada posjetilo kazalište, a njih 79,4% muzeje. Čak 80% ispitanih osoba s intelektualnim teškoćama ne koristi internet. Promatramo li ove rezultate, s obzirom na ostale osobe s invaliditetom, osobe s intelektualnim teškoćama su manje uključene u lokalnu zajednicu od drugih osoba s invaliditetom (Leutar, 2011). Uključenost u kulturna događanja je prema ispitivanjima općenito niska u Hrvatskoj (Burušić i sur., 2009). Primjerice, 20% građana godišnje posjeti kazalište, a njih 23% muzeje.

Tablica 1. Prikaz rezultata za uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu (N=163)

Oblici uključenosti u zajednicu N=163	nikada %	rijetko %	ponekad %	često %	uvijek %
Posjećujem kazalište	75,3	18,2	5,8		0,6
Posjećujem tribine, predavanja	78,1	14,8	5,2	1,3	0,6
Posjećujem muzeje	79,4	12,9	5,8	0,6	1,3
Posjećujem koncerte, priredbe	50,0	25,3	15,6	7,8	1,3
Uključen/na sam u aktivnosti svoje vjerske zajednice	35,5	25,0	14,5	13,8	11,2
Putujem unutar Hrvatske	29,5	29,5	30,8	9,0	1,3
Koristim se internetom	79,6	8,6	9,9	2,0	
Čitam dnevne novine	26,1	21,7	29,9	17,2	5,1
Čitam knjige	59,1	18,2	11,0	4,5	7,1
Družim se s prijateljima	11,7	17,5	27,3	26,0	17,5
Pomažem susjedima u obavljanju svakodnevnih aktivnosti	42,2	25,9	20,4	5,4	6,1

Tablica 2. Prikaz rezultata za uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i Pearsonov koeficijent korelacije značajnosti povezanosti s podržavajućom okolinom (N=163)

	Poštujte me	Ponašaju se prijateljski	Spremni su mi pomoći	Ohrabruju me
Posjećujem kazalište	,175*	,170*	,108	,086
Posjećujem tribine, predavanja	,006	,034	,028	-,018
Posjećujem muzeje	,087	,024	,101	,093
Posjećujem koncerte, priredbe	,076	,164*	,179*	,196*
Uključen/na sam u aktivnosti svoje vjerske zajednice	,303**	,273**	,327**	,271**
Putujem unutar Hrvatske	,213**	,309**	,272**	,227**
Koristim se internetom	,011	,035	,025	,021
Čitam dnevne novine	,066	,131	,066	,065
Čitam knjige	,128	,131	,008	-,084
Družim se s prijateljima	,253**	,309**	253**	,254**
Pomažem susjedima u obavljanju svakodnevnih aktivnosti	,051	,000	,111	,068

** značajno na razini 0,01

* značajno na razini 0,05

Uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i podržavajuća okolina

Pearsonovim koeficijentom korelacije u tablici 2. prikazana je značajnost povezanosti između uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednici i podržavajuće okoline. Podržavajuću okolinu, koju su činile osobe koje susrećemo u vlastitoj okolini, ispitivali smo kroz sljedeće varijable: *poštujte me*; *ponašaju se prijateljski*; *spremni su mi pomoći*; *ohrabruju me*. Visoka pozitivna povezanost pronađena je između varijabli uključenosti u aktivnosti svoje vjerske zajednice i podržavajuće okoline, među kojima se posebno ističe varijabla *spremni su mi pomoći* ($r = 0,327$). Zanimljivo je uočiti da je visoka povezanost također proizašla iz povezanosti varijable *putujem unutar Hrvatske i podržavajuće okoline*. U toj se povezanosti među podržavajućom okolinom najviše ističe čestica *ponašaju se prijateljski* ($r = 0,309$). Također je proizašla još jedna visoka povezanost, i to između varijable *družim se s prijateljima i podržavajuće okoline*, gdje se posebno ističe čestica *ponašaju se prijateljski* ($r = 0,309$). Manja povezanost pronađena je između varijabli *posjećujem kazalište i poštujte me* ($r = 0,175$), *ponašaju se prijateljski* ($r = 0,170$); *posjećujem koncerte, priredbe i ponašaju se prijateljski* ($r = 0,164$), *spremni su mi pomoći* ($r = 0,179$), *ohrabruju me* ($r = 0,196$). Iz svega navedenog možemo zaključiti da postoji visoka pozitivna povezanost između uključenosti u aktivnosti svoje vjerske zajednice, putovanja unutar Hrvatske, dru-

ženja s prijateljima i podržavajuće okoline. Manja povezanost pronađena je između varijabli *posjećujem kazalište i podržavajuće okoline (poštujte me i prijateljski se ponašaju)* te *posjećujem koncerte-priredbe i podržavajuće okoline (prijateljski se ponašaju, spremni su mi pomoći i ohrabruju me)*. Između ostalih varijabli uključenosti u zajednicu osoba s intelektualnim teškoćama i podržavajuće okoline nema povezanosti. Zanimljivo je primijetiti, a možda i postaviti pitanja koja se nameću: "Zašto uključenost u vjersku zajednicu visoko korelira s podržavajućom okolinom? Jesu li to možda vrijednosti ili ljudska prava koje određena vjerska zajednica zastupa/poštuje u odnosu prema svim osobama, neovisno o tome imaju li oni određene teškoće ili ne?" Nadalje, ugodno su nas iznenadili rezultati koji su pokazali visoku korelaciju između varijabli *putujem unutar Hrvatske i podržavajuće okoline* i time potvrdili kako podržavajuća okolina omogućava, tj. doprinosi da osobe s intelektualnim teškoćama budu dio društva u kojem žive i ne skrivaju se, dapače, putuju i imaju priliku upoznati zemlju u kojoj žive.

Uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i nepodržavajuća okolina

U tablici 3. prikazan je rezultat uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i Pearsonovog koeficijenta korelacije s nepodržavajućom okolinom. Nepodržavajuća okolina opisana je kroz varijable *odbijaju mi pomoći*; *okreću glavu od mene*; *igno-*

Tablica 3. Prikaz rezultata za uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i Pearsonov koeficijent korelacije značajnosti povezanosti s nepodržavajućom okolinom (N=163)

	Odbijaju mi pomoći	Okreću glavu od mene	Ignoriraju me	Pokazuju na mene	Pogrdno mi dovikuju	Vrijedaju me
Posjećujem kazalište	,028	-,056	-,098	,125	,023	,098
Posjećujem tribine, predavanja	,123	,029	,001	,024	-,035	,075
Posjećujem muzeje	,103	-,073	-,073	,008	-,003	,114
Posjećujem koncerte, priredbe	,142	-,107	-,115	,016	,002	,084
Uključen/na sam u aktivnosti svoje vjerske zajednice	-,150	-,212**	-,272**	-,035	-,091	,058
Putujem unutar Hrvatske	-,111	-,174*	-,177*	-,105	-,043	-,009
Koristim se internetom	,098	,035	-,008	,048	,044	,121
Čitam dnevne novine	-,096	-,101	-,148	,051	,005	,097
Čitam knjige	-,069	-,040	-,126	-,020	,018	,098
Družim se s prijateljima	-,134	-,185*	-,116	-,055	-,094	-,082
Pomažem susjedima u obavljanju svakodnevnih aktivnosti	-,005	-,161	-,119	,001	-,068	,078

** značajno na razini 0,01

* značajno na razini 0,05

Tablica 4. Prikaz rezultata za uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i Pearsonov koeficijent korelacije značajnosti povezanosti s faktorima podrške u kriznim situacijama (N=163)

	Vjera u sebe	Vjera u Boga	Razgovor s prijateljima	Razgovor sa stručnjacima	Udruge osoba s invaliditetom	Internetski forumi i chatovi
Posjećujem kazalište	,082	,105	,238**	,264**	,276**	,233*
Posjećujem tribine, predavanja	-,001	,113	,072	,225**	,253**	,218*
Posjećujem muzeje	,183*	,057	,274**	,226**	,134	,191
Posjećujem koncerte, priredbe	,091	,113	,391**	,128	,175	,414**
Uključen/na sam u aktivnosti svoje vjerske zajednice	,311**	,469**	,302**	,079	,088	,016
Putujem unutar Hrvatske	,171*	,044	,269**	,066	,200*	,208*
Koristim se internetom	-,011	,049	,098	,172*	,017	,640**
Čitam dnevne novine	,194*	,195*	,144	,072	-,115	,280**
Čitam knjige	,035	,229**	,118	,211*	,069	,240*
Družim se s prijateljima	,151	,082	,577**	,032	,210*	,230*
Pomažem susjedima u obavljanju svakodnevnih aktivnosti	,250**	,026	,268**	,215**	,134	,080

** značajno na razini 0,01

* značajno na razini 0,05

riraju me; pokazuju na mene; pogrdno mi dovikuju, vrijedaju me. Visoka negativna povezanost pronađena je u varijablama uključenosti u aktivnosti svoje vjerske zajednice i varijabli nepodržavajuće okoline (*okreću glavu od mene* $r = -0,212$; *ignoriraju me* $r = -0,272$). Manja negativna povezanost pronađena je u varijablama *družim se s prijateljima* i *okreću glavu od mene* ($r = -0,185$) te varijablama *putujem unutar Hrvatske* i varijabli nepodržavajuće okoline (*okreću glavu od mene* $r = -0,174$; *ignoriraju me* $r = -0,177$).

Ovi rezultati su pokazali koliko se zaista osobe s intelektualnim teškoćama osjećaju isključeno kada ih vlastita vjerska zajednica, odnosno njezini članovi, ignoriraju i okreću glavu od njih. Tamo gdje bi se htjeli osjećati prihvaćeno, oni doživljavaju suprotno.

Uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu i faktori podrške u kriznim situacijama

Posljednji problem u ovom istraživanju biti će analiziran kroz tablicu 4. Njime se nastojalo ispi-

tati povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu s nekim faktorima podrške u kriznim situacijama. Radi se o sljedećim varijablama: *vjera u sebe*; *vjera u Boga*; *razgovor s prijateljima*; *razgovor sa stručnjacima*; *udruge osoba s invaliditetom*; *internetski forumi i chatovi*. Značajna povezanost pronađena je u faktorima podrške u kriznim situacijama (*razgovor s prijateljima* $r=0,238$; *razgovor sa stručnjacima* $r=0,264$; *udruge osoba s invaliditetom* $r=0,276$) i varijable *posjećujem kazalište*. *Vjera u sebe* pokazao se kao značajan faktor podrške koji visoko korelira s varijablama *sudjelujem u aktivnostima svoje vjerske zajednice* ($r=0,311$), *pomažem susjedima u obavljanju svakodnevnih poslova* ($r=0,250$). Ujedno je i *vjera u Boga* kao faktor podrške značajno povezana s varijablama *sudjelujem u aktivnostima svoje vjerske zajednice* ($r=0,469$), *čitam knjige* ($r=0,229$). Stavili bismo poseban naglasak na faktor podrške *razgovor sa stručnjacima* koji je povezan s uključenosti u *kulturna događanja lokalne zajednice* (*posjećujem kazalište* $r=0,264$; *posjećujem tribine, predavanja* $r=0,225$; *posjećujem muzeje* $r=0,226$). *Udruge osoba s invaliditetom* pozitivno koreliraju s varijablama *posjećujem kazalište* ($r=0,276$), *posjećujem tribine, predavanja* ($r=0,253$). Zanimljivo je da su se *internetski forumi i chatovi* pokazali kao značajan prediktor značajnosti povezanosti s varijablama *posjećujem koncerte, priredbe* ($r=0,414$), *čitam dnevne novine* ($r=0,280$), *koristim se internetom* ($r=0,640$), gdje je povezanost dosta visoka. Ovi posljedni rezultati pokazali su kako je novo doba kompjuterizacije donijelo pozitivne pomake u uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice jer sada postoji još jedna mogućnost sudjelovanja u životu zajednice, kroz forume i chatove. Manja statistička povezanost pronađena je između varijabli *vjere u sebe - putujem unutar Hrvatske i čitam dnevne novine*; *vjere u Boga - čitanja dnevnih novina*; *razgovora sa stručnjacima - koristim se internetom, čitam knjige, pomažem susjedima u obavljanju svakodnevnih poslova*; *udrugama osoba s invaliditetom - putujem unutar Hrvatske, družim se s prijateljima*; *internetskim forumima i chatovima - posjećujem kazalište, posjećujem tribine, predavanja, putujem unutar Hrvatske, čitam knjige, družim se s prijateljima*.

Ulazeći u ovo istraživanje s problemima koje smo pretpostavili, naišli smo na područje koje kod nas nije dosada bilo sustavno istraživano. Povezujući uključenost osoba s intelektualnim teškoćama u lokalnu zajednicu s podržavajućom/nepodržavajućom okolinom, proizašlo je da je sudjelovanje u aktivnostima vjerske zajednice, putovanje unutar Hrvatske i druženje s prijateljima značajno povezano s podržavajućom okolinom. Međutim, i kasnije se u istraživanju pokazalo kako vjera u Boga, kao faktor podrške u kriznim situacijama korelira s uključenosti u lokalnu zajednicu. To nije prvi put da se vjera ističe kao bitna dimenzija socijalne podrške. Naime, pokazalo se i u ranijim istraživanjima (Leutar i sur., 2008) da je ona bitan faktor u nadilaženju životnih problema s kojima se susreću osobe s intelektualnim teškoćama i njihove obitelji.

Istraživanjem kojim se nastojalo uočiti tko članovima obitelji osoba s invaliditetom pruža najveću podršku u svakodnevnom življenju pokazalo se da osobe s invaliditetom veće vrijednosti pridaju vlastitim roditeljima i prijateljima (Leutar i Štambuk, 2007; Blažeka-Kokorić i sur., 2012). U ovom našem istraživanju razgovor s prijateljima kao faktor podrške u kriznim situacijama također se pokazao kao značajan prediktor povezanosti s uključenosti u lokalnu zajednicu. Često je upravo podrška koju osoba u zajednici dobiva od susjeda ili prijatelja, čak i ukoliko je ona znatno manjeg opsega od stručne podrške, presudna u procesu socijalnog uključivanja (Rozman, 2007). U novoj je "paradigmi podrške" stoga došlo do pomaka s isključivog pružanja izravne podrške na ulaganje vremena u kreiranje i njegovanje prirodne mreže podrške koja nadopunjuje ulogu plaćenog osoblja (Thompson i sur., 2002). To nikako ne znači da stručnoj podršci ne treba više pridavati značaja, već upravo suprotno, što je i pokazalo i naše istraživanje, gdje se razgovor sa stručnjacima pokazao značajnim za uključenost ispitanika u lokalnu zajednicu.

Valja naglasiti kako ključna pretpostavka ostvarivanja kvalitete življenja osoba s intelektualnim teškoćama nisu ni određeni objektivni standardi ni uvjeti života, već njihovo osnaživanje za razvoj osobne autonomije i samoodređenog života te izgradnja prirodnog kruga podrške u zajednici (O'Brien, i sur., 2001; Bratković, 2003; Bratković i Rozman, 2007). Samim time, tj. ostvarivanjem

kvalitete življenja osoba s intelektualnim teškoćama na način na koji smo to prethodno naveli, stvaramo pretpostavke za njihovo socijalno uključivanje. U ostvarivanju tog procesa bitnu ulogu može "odigrati" struka socijalnog rada koja bi u radu s osobama s invaliditetom trebala koristiti sljedeće strategije (Sivrić i Leutar, 2010):

- 1) uključiti znanje o korisničkoj perspektivi kao ravnopravnoj suradnji s osobama s invaliditetom, a ne rad za osobe s invaliditetom;
- 2) dati puno podršku programima koji su dizajnirani u svrhu promocije samostalnog življenja osoba s invaliditetom, kao i pomaganja osobama s invaliditetom kako bi ravnopravno sudjelovali u ekonomskom i socijalnom životu;
- 3) podržati osobe s invaliditetom da se samostalno zauzmu za svoja prava, prvenstveno da sami definiraju svoje potrebe;
- 4) koristiti savjetovani rad u radu s osobama s invaliditetom jer im on vraća osjećaj kontrole koji gube prepuštanjem donošenja odluka drugim značajnim osobama;
- 5) osnažiti osobe s invaliditetom (posebno one koji žive izoliranim načinom života) da nisu sami u problemu koji imaju te se zalagati za svijest zajednice o problemima i mogućnostima osoba s invaliditetom.

Polazimo od pretpostavke da bi se korištenjem ovih strategija omogućilo ispitanicima da se njihova samopercepcija aktivnog člana u zajednici poboljša te da se veći postotak osoba s intelektualnim teškoćama izjasni kao aktivni član svoje lokalne zajednice, što se u ovom našem istraživanju nije pokazalo. Bilo bi zanimljivo istražiti i hoće li se to zaista i postići korištenjem ovih navedenih strategija.

Osnaživanje osoba s intelektualnim teškoćama kroz samoodređenje i samozastupanje jedan je od elemenata bez kojih prava inkluzija nije moguća (Rozman, 2007). Potrebno je naglasiti i kako između samozastupanja i samopoštovanja postoji izravna i nezaobilazna povezanost (Mosley, 1994, prema Kraljević, 2002). Naime, visoko samopoštovanje vodi prema dobrom samozastupanju, a dobro samozastupanje k većem samopoštovanju. Način na koji osoba vidi sebe određuje i način na koji promatra svijet, a percepcija drugih također je važna za izgradnju imidža o sebi.

Možemo početi razmišljati drugačije o osnaživanju kad smo shvatili da ljudi imaju moć, ne toliko kada oni to samostalno tvrde, nego kada njihovi interesi i potrebe imaju središnje i utjecajno mjesto u zajednici oko njih. Kada zajednica ili okolina osobe preuzme odgovornost za čuvanje ljudskih interesa i prava, tada osoba postaje ovlaštena, bez obzira na sposobnosti ili nedostatak kapaciteta, samostalno ostvarivati ta prava i interese. Ako će se osobama s intelektualnim teškoćama nuditi iste mogućnosti kao i drugim ljudima, odnosno da se natječu u našem društvu, oni će se suočiti s nedostatkom i eksploatacijom koja će ih dodatno marginalizirati iz zajednice u kojoj žive (Parsons, 1994, prema Bleasdale i sur., 1996).

ZAKLJUČAK

Cilj rada bio je ispitati razinu uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice. Dobiveni rezultati su pokazali da ne postoji statistički značajna povezanost uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u zajednicu s podržavajućom okolinom u nekim segmentima, kao što su druženje s prijateljima, putovanje i uključenost u aktivnosti vjerske zajednice, a ne postoji ni s nepodržavajućom okolinom. Stoga je preduvjet uključivanja osoba s intelektualnim teškoćama upravo rad na stvaranju i kvaliteti podržavajuće okoline. Postoji statistički značajna povezanost između uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice i faktora podrške u kriznim situacijama. Naglasak je upravo na neformalnoj podršci: članovima obitelji, susjedstvu, prijateljima i sl. Ovdje je potrebno naglasiti i osnaživanje osoba s intelektualnim teškoćama u samozastupanju i jačanju samopouzdanja jer je važan segment podrške vjera u Boga i vjera u sebe.

Pružajući osobama s intelektualnim teškoćama mogućnost da izraze sebe i svoje mišljenje te smatrajući ih ravnopravnim osobama s njihovim sposobnostima i potrebama, značajno pridonosimo razvoju njihovog samopouzdanja i slike o sebi. Prihvaćanje od strane okoline pomaže osobama s intelektualnim teškoćama u stvaranju pozitivnije slike o sebi i većeg samopoštovanja. Osjećaj prihvaćenosti pak pridonosi većem osjećaju sigurnosti i motivira osobe da u što većoj mjeri razvijaju svoje potencijale (Kraljević, 2002). Pretpostavljamo da

bi ostvarivanjem ovog spomenutog u našem istraživanju podržavajuća okolina bila u značajnijoj povezanosti s uključenosti u lokalnu zajednicu.

Ovi rezultati mogu biti poticaj stručnjacima u području socijalne skrbi, da ne zaborave koja im je uloga u društvu te ostvarujući nju doprinesu uključenosti osoba s intelektualnim teškoćama u život lokalne zajednice.

Promjena odnosa prema osobama s intelektualnim teškoćama ne bi smjela dolaziti do izražaja samo na terminološkom planu već bi ta ista transformacija trebala biti vidljiva i realizirana kroz različite mogućnosti i aktivnosti njihovog socijal-

nog uključivanja. Lokalna zajednica je mjesto gdje se svi osjećaju “na domaćem terenu” i stvaranje uvjeta u kojima se pruža mogućnost svima, pa tako i osobama s intelektualnim teškoćama, da postanu dio svoje zajednice zaista predstavlja prioritet svakoga društva. Ne zbog toga što to možda traži Europska unija, Ujedinjeni narodi ili netko treći, već upravo zbog prava svake ljudske osobe da se ostvari kao čovjek zadovoljavajući svoje potrebe, uzimajući u obzir mogućnosti koje mu zajednica pruža. Upravo dopuštajući osobama s intelektualnim teškoćama korištenje vlastitih resursa oni postaju aktivni i zadovoljni članovi zajednice.

LITERATURA

- Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete življenja u Europi 2006. – 2015. Posjećeno 03. 09. 2011. na mrežnoj stranici Hrvatske udruge paraplegičara i tetraplegičara: <http://www.hupt.hr/action-eu-h.pdf>
- Blažeka Kokorić, S., Berc, G., Rusac, S. (2012): Satisfaction with life and informal and formal sources of support among people with disabilities, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja. (u postupku objavljivanja)
- Bleasdale, M., Crumpton, B., Hardaker, K. i Tomlinson, J. (1996): The new Millenium and Empowerment of People with Intellectual Disabilty, Interaction, 9, 4, 6-13.
- Bratković, D. (2003): Kvaliteta življenja. Interni-edukacijski materijal. Zagreb: Udruga za promicanje inkluzije.
- Bratković, D., Rozman, B. (2007): Čimbenici kvalitete življenja osoba s intelektualnim poteškoćama, Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 42,2,101-112.
- Burušić, J., Franc, R., Kaliterna Lipovčan, Lj., Lamza Posavec, V., Rogić, I., Šakić, V.(2009): Pilarov barometar hrvatskoga društva:stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima. Proljeće 2009. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Europska socijalna povelja. Posjećeno 03. 09. 2011. na stranici Revije za socijalnu politiku: <http://www.rsp.hr/ojs2/index.php/rsp/article/viewFile/445/434>
- Europska konvencija o ljudskim pravima. Posjećeno 03. 09. 2011. na mrežnoj stranici Europskog suda za ljudska prava: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/8E8F1266-6754-4880-80DD-BBA9D2677D9C/0/CRO_CONV.pdf
- Izješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj. Posjećeno 03.09.2011. na mrežnoj stranici Službe za epidemiologiju kroničnih masovnih bolesti: http://www.hzjz.hr/epidemiologija/kron_mas/invalidi10.pdf
- Izješće o društvenom razvoju, Hrvatska 2006- Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj. Posjećeno 31.07.2011. na mrežnoj stranici Programa Ujedinjenih naroda za razvoj: http://www.undp.hr/upload/file/130/65076/FILENAME/WEB_hrvatska_verzija.pdf
- Izješće Ureda pravobraniteljice za osobe s invaliditetom za 2010. godinu. Posjećeno 14.08.2011. na mrežnoj stranici Pravobraniteljice za osobe s invaliditetom: http://www.posi.hr/download/konacno_izvjesce_2010.pdf
- Janjušević, D. (2005): Izvaninstitucionalna skrb za osobe s intelektualnim poteškoćama-pravo na normalan život. U: Sladović Franz, B. (ur.): Izvaninstitucijski oblici skrbi (str. 21-30). Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika.
- Joint Inclusion Memorandum – JIM. Posjećeno 05. 09. 2011. na mrežnoj stranici Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi: http://www.mzss.hr/medunarodna_suradnja/socijalna_skrb/jim_zajednicki_memorandum_o_socijalnom_ukljucivanju_rh
- Kraljević, M. (2002): Samozastupanje osoba s mentalnom retardacijom, Naš prijatelj-časopis za pitanja mentalne retardacije, 29 1/2, 5-20.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom Fakultativni protokol uz Konvenciju, (2006.) Ujedinjeni narodi, Opća skupština, Zagreb: Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom; Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Lesički, J., Fučkar, G., Jularić, A., Habuš, I., Delač, J., Lužarić, R. (2009): Inovativni model skrbi za osobe s intelektualnim teškoćama. Zagreb: Centar za rehabilitaciju Stančić.
- Leutar, Z. (2005): Izvaninstitucija danas. U: Sladović Franz, B. (ur.): Izvaninstitucijski oblici skrbi (str. 5-12). Zadar: Hrvatska udruga socijalnih radnika.
- Leutar, Z., Štambuk, A. (2007): Invaliditet u obitelji i izvori podrške, Revija za rehabilitacijska istraživanja, 43 (1), 47-61.
- Leutar, Z., Ogresta, J., Milić Babić, M. (2008): Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške. Zagreb: Pravni fakultet.
- Leutar, Z., Buljevac, M., Milić Babić, M.(2011): Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

- Ljudska prava osoba s intelektualnim teškoćama, Izvještaj Hrvatska. Posjećeno 21.08.2011. na mrežnoj stranici Inclusion Europe: <http://www.inclusion-europe.org/documents/Korica.pdf>
- Monitoring Report. Rights of People with Intellectual Disabilities. Access to Education and Employment. Croatia. Posjećeno 15.08.2011. na mrežnoj stranici Open society institute: http://www.soros.org/initiatives/health/focus/mhi/articles_publications/publications/romania_20050902/more/id_cro2_20050902.pdf
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (2007). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom; Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- O'Brien, P., Thesing, A., Tuck, B. (2001): Perceptions of change, advantage and quality of life for people with intellectual disability who left a long stay institution to live in the community, *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 26,1, 67-82.
- Rozman, B. (2007): Utjecaj u zajednici utemeljene rehabilitacije na kompetetnost deinstitutionaliziranih osoba s intelektualnim teškoćama, *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43, 2, 67-81.
- Sivrić, M., Leutar, Z. (2010): Socijalni rad s osobama s invaliditetom u neprofitnom sektoru, *Ljetopis socijalnog rada*, 17, 2, 241-262.
- Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s teškoćama. Posjećeno 03. 09. 2011. na mrežnoj stranici Hrvatske udruge paraplegičara i tetraplegičara: <http://www.hupt.hr/action-eu-h.pdf>
- Šafran, E. (2001): Stavovi prema osobama s težom mentalnom retardacijom i inkluzija, *Naš prijatelj- časopis za pitanja mentalne retardacije*, 28 ½, 60-69.
- Šućur, Z. (2004): Socijalna isključenost: pojam, pristupi i operacionalizacija, *Revija za sociologiju*. 35, 1-2, 45-60.
- Thompson, J., Hughes, C., Schalock, R., Silverman, W., Tasse, M., Bryant, B. et al. (2002): Integration supports in assessment and planning, *Mental Retardation* 40, 390-405.
- Vidanović, I. (2006): *Rečnik socijalnog rada*. Beograd.
- Vodič za socijalnu uključenost. Posjećeno 27.08.2011. na mrežnoj stranici Instituta za javne financije: http://www.ijf.hr/socijalna_ukljucenost/hr/socijalna-ukljucenost
- Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, 56/1990., 135/1997., 8/1998. – pročišćeni tekst, 113/2000., 124/2000. – pročišćeni tekst, 28/2001., 41/2001. – pročišćeni tekst, 55/2001. – ispravak
- Zakon o socijalnoj skrbi: *Narodne novine*, br. 73/1997, 27/2001, 59/2001, 82/2001, 103/2003, 44/2006, 79/2007, 57/2011, 33/2012.

INCLUSION OF PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES IN COMMUNITY LIFE

Abstract: *The aim of this study was to assess the involvement of people with intellectual disabilities in community life. This paper analyzes the results of the study, which involved 163 respondents ($M = 85$, $Z = 77$). The largest number of respondents ($N = 101$) are in the age of 35 years and makes 62.3% of the study population. Studying school subjects, the largest number of persons, 37.9% attended a school for special programs. Also, they are 53.8% ($N = 86$) living in urban areas. The convenient sample is consisted of respondents from all over the Croatian. For purposes of this study used a questionnaire that was designed for the purposes of the project of "Social position of people with disabilities in the Republic of Croatia" who conducted the Department of Social Work for the Ministry of Family, Veterans and Intergenerational Solidarity.*

We investigated the association of involvement of people with intellectual disabilities with supportive / non supportive environment and with same factors support in crisis situations. Survey results showed the absence of a statistically significant association involvement in the community with supportive/ non supportive environment and on the other hand, the relationship was found between community involvement and support factors in crisis situations.

Key words: *social inclusion, people with intellectual disabilities, social model*